

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

25 mei 1966

51e jaargang, no. 2543

verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

L. H. Klaassen; H. W. Lambers; P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

Nijver Nederland

DE naoorlogse expansie van onze industrie is gepaard gegaan met aanzienlijke verschuivingen in de structuur van de industriële werkgelegenheid. Dit blijkt uit tabel 1, waarin de samenstelling van onze industriële werkgelegenheid naar industrietakken van 1948 tot 1964 in cijfers is gebracht. We hebben ons daarbij beperkt tot de „echte” industrie, d.w.z. dat de bouwnijverheid, de openbare-nutsbedrijven en de ondernemingen met minder dan 10 werkzame personen buiten beschouwing zijn gebleven. Enkele duidelijke tendenties treden uit deze tabel naar voren. De hoofdtendens is wel een voortdurend stijgend aandeel in de industriële werkgelegenheid van de metaalnijverheid en de chemische industrie ten koste van de andere industrieën, voedings- en genotmiddelen- en textielindustrie en mijnbouw. Voorts tonen de hout- en de baksteenindustrie een dalende tendens, terwijl de overige industrietakken hun relatieve positie op de arbeidsmarkt ongeveer wisten te handhaven. Van de industrietakken met een dalend procentueel aandeel in de industriële werkgelegenheid zagen alleen de textielindustrie en de mijnbouw — sinds de tweede helft van de jaren vijftig — hun aantal werknemers in absolute zin afnemen, beide als gevolg van de door zware concurrentie noodzakelijk geworden reorganisatie van hun bedrijfstak.

In het licht van de naoorlogse industrialisatiepolitiek, die behalve op expansie, onder meer ook op structuurverbetering van onze industrie was gericht, is het wellicht interessant ons af te vragen of de bovengeschetste tendenties een breuk in de vooroorlogse ontwikkeling betekenen. Daartoe is tabel 2 samengesteld, die de verdeling van de industriële beroepsbevolking over de industrietakken van 1909 tot 1964 weergeeft. Uit deze tabel blijkt dat de naoorlogse ontwikkeling een vrijwel volkomen continuering is van de vooroorlogse trend, die eveneens een ononderbroken stijging van het aandeel van de metaal- en de chemische industrie ten koste van de voedings- en genotmiddelen- en de textielindustrie en sinds 1930 tevens van de mijnbouw te zien gaf, terwijl ook de hout- en de baksteenindustrie over de vooroorlogse periode een dalende tendens vertonen. De enige afwijkingen met de naoorlogse ontwikkeling zijn de stijging van het aandeel van de kleding- en de leer- en rubberindustrie en de daling van dat van de grafische nijverheid. Deze verschillen verdwijnen echter geheel, wanneer we ook de ondernemingen met minder dan 10 werkzame personen in onze beschouwing betrekken. Blijkbaar is de vooroorlogse stijging van het aandeel van de „echte” kleding- en leer- en rubberindustrie uitsluitend een gevolg van concentratie en de vooroorlogse daling van het aandeel van de „echte” grafische industrie uitsluitend een gevolg van het omgekeerde geweest. Deze opvallende overeenstemming tussen voor- en naoorlogse ontwikkeling behoeft natuurlijk geenszins op een tekortschieten van onze naoorlogse industrialisatiepolitiek in dit opzicht te duiden. We kunnen hoogstens concluderen, dat deze politiek geen wijziging heeft gebracht in de reeds aanwezige relatieve groeitendities van de verschillende industrietakken.

Nu kan met behulp van de indeling in industrietakken natuurlijk geen volledig beeld van de structuurveranderingen in onze industrie worden verkregen. Achter de cijfers per industrietak gaat uiteraard een grote verscheidenheid van industrieën schuil, waardoor de sterk toegenomen diversiteit van onze industriële structuur na de oorlog in de cijfers niet rechtstreeks aan de dag treedt. Deze aanzienlijke verrijking van ons — vóór de

INHOUD

Drs. R. Iwema:

Nijver Nederland 551

Drs. K. C. Bijkerk:

Belangstelling bij het parlement voor sociaal-economische problemen 552

F. IJmkers:

Sociaal niveau en stemgedrag 554

Prof. Dr. H. W. J. Wijnhouds:

Veranderingen in de structuur van het Amerikaanse bank- en financiewezen 558

Dr. J. van Ypersele de Strihou:

Nationale defensielast en hulp aan ontwikkelingslanden 560

Prof. Dr. C. D. Jongman:

Geld- en kapitaalmarkt ... 563

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

TABEL 1.

Procentuele verdeling van de industriële werkgelegenheid over de industrietakken

	1948	1952	1956	1960	1964
metaalindustrie	30,5	32,5	34,5	35,0	36,5
voedings- en genotmiddelen	16,0	15,5	14,0	14,5	14,0
textielindustrie	13,0	13,0	12,0	11,5	10,5
kleding en reiniging	8,5	8,0	8,0	7,5	8,0
extractieve nijverheid	6,5	6,5	6,0	5,5	5,0
hout, kurk en stro	5,5	4,5	4,0	4,0	4,0
chemische industrie	5,0	5,5	6,0	6,5	7,0
baksteen- en aardewerk- industrie	5,0	5,0	5,0	4,5	4,5
leer- en rubberindustrie	4,0	3,5	4,0	4,0	3,5
grafische nijverheid	3,0	3,0	4,0	4,0	4,0
papierindustrie	3,0	3,0	2,5	3,0	3,0
diamantindustrie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: C.B.S.

TABEL 2.

Procentuele verdeling van de industriële beroepsbevolking over de industrietakken

	1909	1930	1948	1964
metaalindustrie	24,5	29,0	30,5	36,5
voedings- en genotmiddelen	17,5	16,0	16,0	14,0
textielindustrie	17,5	14,0	13,0	10,5
baksteen- en aardewerkindustrie	9,0	6,0	5,0	4,5
hout, kurk en stro	6,0	5,5	5,5	4,0
grafische nijverheid	5,5	4,0	3,0	4,0
extractieve nijverheid	5,0	7,5	6,5	5,0
kleding en reiniging	4,5	8,0	8,5	8,0
chemische industrie	3,0	3,5	5,0	7,0
leer- en rubberindustrie	2,5	3,0	4,0	3,5
papierindustrie	2,5	3,0	3,0	3,0
diamantindustrie	2,5	0,5	0,0	0,0
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: C.B.S.

oorlog nog sterk fragmentarische — industrie-assortiment heeft zich voor het overgrote deel geconcentreerd in de metaal- en de chemische sector. Zij wordt weerspiegeld in de naoorlogse toeneming van het aandeel van deze twee industrietakken in de industriële werkgelegenheid. Het gaat hierbij allereerst om de ontwikkeling van de basisindustrie van de beide sectoren. In de chemische sector zijn het vooral de olieraffinaderijen, in de metaalsector de hoogovens en staalfabrieken, die een grote expansie vertonen. Wat de eerste sector betreft, hebben voorts de petrochemische industrie en de chemische industrie op steenkolenbasis een hoge vlucht genomen. Terwijl in 1952 de olieraffinaderijen nog slechts op een te verwaarlozen percentage van de werkgelegenheid in de chemische industrie beslag legden, was dit percentage in 1964 reeds gestegen tot 7,4. De overeenkomstige percentages voor de kunststoffenindustrie bedragen resp. 6,1 en 14,8. In de tweede sector heeft voorts een aanmerkelijke uitbreiding van het assortiment, zowel van produktiemiddelen als van consumptiegoederen plaats gehad. Deze ontwikkeling vindt, zoals bekend, haar verklaring in de veranderde grondstoffenpositie van ons land, zowel als gevolg van de overschakeling van de Europese industrie van Europees ijzererts op ijzererts van overzee en van steenkolen op olie als van de toenemende betekenis van de olie en de steenkool als grondstof van de chemische industrie. Ook in dit opzicht is dus geen invloed van de gevoerde industrialisatiepolitiek direct aanwijsbaar. Ook hier mag echter onze conclusie natuurlijk geen andere zijn, dan dat het industrialisatiebeleid aan de van nature aanwezige tendenties geen nieuwe heeft toegevoegd.

N.E.I.

R. IWEMA.

Belangstelling bij het pa voor sociaal-economische

HET is interessant eens na te gaan, welke problemen het meest in de politieke belangstelling staan. Vaak blijkt namelijk dat de personen die gespecialiseerd zijn in een bepaalde sector van de economie, de mening zijn toegedaan, dat hun sector juist in hoge mate in de politieke belangstelling staat. Zo menen verkeersdeskundigen dat het verkeersprobleem veel aandacht trekt, planologen oordelen zo over de ruimtelijke ordening, anderen weer over de woningnood, sociale voorzieningen, prijzen van landbouwprodukten, de Europese economische integratie enz. Dergelijke opinies zijn echter bezwaarlijk te toetsen aan de realiteit, omdat een nadere concretisering hiervan moeilijk is. Een poging daartoe is gedaan, door uit te gaan van de schriftelijke vragen die door Kamerleden aan de regering worden gesteld. De gedachtengang hierbij was de volgende: het parlement kan worden gezien als de spreekbuis van de algemene politieke opinie en de belangstelling voor problemen op verschillend gebied weerspiegelt zich in de schriftelijke vragen welke de Kamerleden aan de verschillende Ministers stellen.

Op grond van de schriftelijke antwoorden was een rubricering der vragen per Ministerie mogelijk. Vragen gesteld aan de Ministers van verschillende Departementen, konden op deze wijze onderling worden vergeleken.

Geanalyseerd werden de beantwoorde vragen in de zittingsperioden 1958-1959 t/m 1964-1965, naar aantallen per Ministerie, terwijl aandacht is geschonken aan de lengte van het antwoord. Aangezien diverse vragen werden beantwoord door één Minister, mede namens andere Ministers, is de volgende indeling gemaakt:

a. vragen, die uitsluitend door één Minister werden afgewikkeld;

b. alle vragen, dus inclusief die waarbij meer dan één Minister was betrokken. De laatstbedoelde vragen zijn gerekend als te zijn afgewikkeld door de Minister die bij het antwoord als eerste is vermeld.

De uitkomsten betreffende de vragen aan de Ministers zijn uiteraard afhankelijk van de „omvang” van elk Ministerie. De uitkomsten zijn daarom getoetst aan:

1. het bedrag aan lonen en salarissen (incl. sociale lasten) van de diverse Ministeries volgens de rijksbegrotingen (miljoenennota's). Voor het Ministerie van Defensie zijn daarbij de lonen enz. van de beroepsmilitairen en van dienstplichtigen buiten beschouwing gelaten;

2. de totale bedragen der rijksbegrotingen (Gewone Dienst) van de verschillende Ministeries.

In tabel 1 is een overzicht gegeven van de resultaten van het onderzoek over het geheel van 7 zittingsperioden.

De op twee verschillende wijzen berekende percentages betreffende de beantwoorde vragen in de kolommen 1 t/m 4 voor ieder Ministerie vermeld, lopen in het algemeen weinig uiteen. Per kolom vertonen de percentages van de diverse Ministeries uiteraard wel verschillen. Zo liggen die van de Ministeries van Algemene Zaken, Maatschappelijk Werk en Financiën beneden de 5 pCt. van het totaal, terwijl die van de Departementen O., K. en W., Sociale Zaken, Verkeer en Waterstaat, en Landbouw boven de 10 pCt. uitkomen.

Een vergelijking per Ministerie van de cijfers der reeksen 1 t/m 4 (vragen) met reeks 5 (lonen en salarissen) geeft

lement problemen

TABEL 1.

Beantwoorde vragen per Ministerie in procenten van het totaal over de zittingsjaren 1958-1959 t/m 1964-1965

	aantal vragen beantwoord door		totale lengte der vragen en antwoorden		Rijksbegrotingen	
	één Minister	één of meer Ministers	van één Minister	van één of meer Ministers	lonen en salarissen	Totaal Gewone Dienst
	1	2	3	4	5	6
a. Algemene Zaken	2,6	3,9	2,3	3,8	0,2	0,1
b. Binnenlandse Zaken	9,6	9,4	8,5	8,3	2,2	10,2
c. Justitie	8,6	8,5	8,9	8,8	15,4	3,5
d. Buitenlandse Zaken	6,8	7,6	6,0	7,1	4,9	3,5
e. Onderwijs, K. en W.	11,7	10,6	11,4	10,3	5,7	24,5
f. Maatsch. Werk	1,5	1,7	1,2	1,5	1,0	1,8
g. Financiën	3,3	4,8	3,3	4,9	20,4	4,9
h. Defensie	9,3	7,6	8,7	6,9	19,3	24,8
i. Sociale Zaken	10,7	9,8	12,0	10,9	5,5	7,2
j. Economische Zaken	7,9	8,5	8,7	9,7	4,4	1,8
k. Verkeer en Waterstaat	12,4	11,8	11,7	10,6	10,0	5,4
l. Volksh. en Bouwnijverheid	5,6	5,2	5,7	5,4	2,6	4,3
m. Landbouw, Visserij en Voedsel.	10,0	10,6	11,6	11,8	8,4	8,0
	100	100	100	100	100	100

een vertrokken beeld vanwege de hoge loonposten van de Ministeries van Financiën en van Defensie, die beide een bijzondere plaats in het regeringsapparaat innemen. Voorts zijn er aanzienlijke verschillen tussen het aandeel bij de vragen en het aandeel in de lonen en salarissen bij de Ministeries a t/m c, die een meer algemene bestuursfunctie hebben. Bij „Justitie” is het loonpercentage zeer hoog als gevolg van de omstandigheid dat hieronder de salarissen van het gehele apparaat der rechterlijke macht, Rijks-politie, gevangeniswezen e.d. zijn begrepen. Daarentegen zijn voor het Ministerie van Algemene Zaken de percentages met betrekking tot de „vragen” aanzienlijk hoger dan het percentage van de „lonen en salarissen”. Hierbij zij echter opgemerkt dat vele algemene vragen door de Minister-President (vaak ook mede namens andere Ministers) werden beantwoord en onder het Ministerie van Algemene Zaken zijn gerangschikt. Soortgelijke grote verschillen zijn te zien in kolom 6. Enige zin blijkt de vergelijking desondanks nog wel te hebben (zie onderstaande opstelling van rangorden).

Rangschikking van Ministeries naar oplopend aandeel in het totaal bij:

Vragen a)	Lonen en salarissen	Totaal Gewone Dienst
Maatsch. Werk	Algem. Zaken	Algemene Zaken
Algemene Zaken	Maatsch. Werk	Maatsch. Werk
Financiën	Binnenl. Zaken	Economische Zaken
Volkshuisv. en Bouwn.	Volkshuisv. en Bouwn.	Justitie
Buitenl. Zaken	Economische Zaken	Buitenl. Zaken
Defensie	Buitenl. Zaken	Volkshuisv. en Bouwn.
Economische Zaken	Sociale Zaken	Financiën
Justitie	O., K. en W.	Verkeer en Waterst.
Binnenl. Zaken	Landbouw, V. en V.	Sociale Zaken
Sociale Zaken	Verkeer en Waterst.	Landbouw, V. en V.
Landbouw, V. en V.	Justitie	Binnenl. Zaken
O., K. en W.	Defensie	O., K. en W.
Verkeer en Waterst.	Financiën	Defensie

a) Aantal vragen beantwoord door één of meer Ministers (tabel 1, kolom 2).

In verband met het bovenstaande is het beter zich te beperken tot die Ministeries, die naar hun aard meer voor een vergelijking als in de probleemstelling vermeld in aanmerking komen, dus de sociaal-economische Ministeries, t.w. Economische Zaken, Landbouw, Verkeer en Waterstaat, Sociale Zaken en Volkshuisvesting en Bouwnijverheid ¹⁾ (zie onderstaande tabel).

TABEL 2.

Aandeel per Ministerie in het totaal over de zittingsjaren 1958-1959 t/m 1964-1965

	Aantal vragen beantwoord door		Lengte vragen en antwoorden in m/m		Bedrag lonen en salarissen	Bedrag Gewone Dienst der Rijksbegrotingen
	één Minister	één of meer Ministers	één Minister	één of meer Ministers		
	1	2	3	4		
Economische Zaken	17,0	18,7	17,3	19,9	14,1	6,5
Sociale Zaken	22,9	21,4	24,2	22,5	18,3	27,0
Verkeer en Waterstaat	26,8	25,6	23,7	22,1	32,3	20,5
Volkshuisv. en Bouwnijverh.	11,9	11,3	11,5	11,2	8,3	16,1
Landbouw, Visserij Voedsel.	21,4	23,0	23,3	24,3	27,0	29,9
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bij onderlinge vergelijking van de Ministeries blijkt dat de vragen (kolom 1 t/m 4) t.a.v. kosten (kolom 5 en 6) bij Economische Zaken relatief de meeste belangstelling hebben; als tweede volgt Sociale Zaken. Verkeer en Waterstaat, en Volkshuisvesting en Bouwnijverheid vormen de middenmoot, terwijl als laagste Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening fungeert.

De in tabel 2 vermelde percentages betreffen de gemiddelde uitkomsten over een periode van zeven jaren. Het is denkbaar dat bij overigens gelijke gemiddelden er toch grote verschillen aanwezig zijn in ontwikkeling in de tijd, d.w.z. naar boven of naar beneden gericht. De berekende percentages zijn daarom ook voor ieder jaar afzonderlijk bezien. Zij wijzen evenwel niet op een verschuiving. Op grond hiervan zijn geen correcties nodig t.a.v. het beeld opgeroepen aan de hand van de percentages welke in tabel 2 voor de gehele periode zijn berekend.

¹⁾s-Gravenhage.

Drs. K. C. BIJKERK.

¹⁾ Thans Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

(I. M.)

WARMTE - TECHNIEK

BEUKERS - SCHIEDAM

In hoeverre beïnvloedt het sociaal niveau van de stemgerechtigden het stemgedrag? De auteur van onderstaand artikel tracht deze vraag te beantwoorden voor de Gemeente 's-Gravenhage en wel met behulp van de uitslagen van de op 23 maart 1966 gehouden verkiezingen der Provinciale Staten. Daartoe zijn voor deze gemeente de uitslagen per wijk geanalyseerd en vergeleken met het — aan de hand van zeven criteria berekende — sociaal niveau van elk van deze wijken. Uit de uitslagen blijkt o.a. dat er een duidelijke samenhang bestaat tussen sociaal niveau en stemgedrag, hetgeen vooral geldt voor de niet-confessionele partijen.

Sociaal niveau en stemgedrag

Doel

IN dit artikel zal worden getracht na te gaan of het stemgedrag in de Haagse woonwijken wordt beïnvloed door het sociaal niveau van de bewoners van die wijken. Het spreekt vanzelf, dat een diepere wens ten grondslag heeft gelegen aan dit onderzoek, nl. de wens om te weten of het stemgedrag in het algemeen — en niet beperkt tot Den Haag en tot woonwijken — wordt beïnvloed door sociaal niveau. Dit zou echter alleen mogelijk zijn, indien gegevens beschikbaar zouden zijn over stemgedrag en sociaal niveau per individu hetgeen niet het geval is. Het ligt voor de hand dat verscheidene politieke partijen onderzoekingen op dit gebied verrichten, daar deze partijen het meest belang hebben bij kennis omtrent een eventueel bestaande relatie. De bij deze onderzoekingen beschikbaar gekomen gegevens schijnen echter nog geen conclusies toe te laten, zodat van publikaties over dit onderwerp door deze partijen uiteraard nog geen sprake kan zijn.

Stembusresultaat

Als uitgangspunt van het onderzoek heeft gediend de stembusuitslag per woonwijk in Den Haag van de op 23 maart 1966 gehouden verkiezing der Provinciale Staten, welke is bekendgemaakt door het Gemeentelijk Bureau voor Statistiek van Den Haag.

De bij de opstelling gehanteerde wijkindeling sluit nauw aan bij de gebruikelijke wijkindeling, welke voor tal van andere doeleinden wordt gebruikt. In een aantal gevallen echter zijn wijken, welke nagenoeg geen of slechts een geringe bevolking hebben bij de aangrenzende wijken gevoegd; dit geldt voor de wijken Oostduinen, Van Stolkpark, Zorgvliet, Kijkduin en Ockenburgh, Made- en Uithofspolder, Haagse Bos, Binckhorst en Zuiderpark. In één geval is een wijk in tweeën gesplitst in verband met het feit, dat twee sterk van elkaar afwijkende bevolkingsgroepen in die wijk wonen; dit geldt voor de wijk Waldeck, die gesplitst is in de Componistenbuurt en de Loosduinse Zeeheldenbuurt.

Van de 39 wijken, die de gebruikelijke indeling kent, zijn 32 wijken of groepen van wijken overgebleven.

Sociaal niveau

Om het stembusresultaat aan verschillende trappen van sociaal niveau te kunnen relateren is het uiteraard noodzakelijk, dat aan dit kwalitatieve begrip op de een of andere wijze een kwantitatief karakter wordt gegeven. Dat dit geen eenvoudige zaak is zal een ieder duidelijk zijn, zeker wanneer men ook nog nagaat dat het begrip „sociaal niveau” op meer dan één wijze kan worden gedefinieerd. Onder meer door Chapin¹⁾ zijn pogingen ondernomen om aan het begrip sociaal niveau een kwantitatieve inhoud te geven, doch het nadeel van de door hem gevolgde methode is, dat deze duur en tijdrovend is.

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van een rangschikking van de Haagse woonwijken naar sociaal niveau volgens een door het Bureau van Statistiek der Gemeente Amsterdam ontwikkelde methode. Deze rangschikking is voor de Haagse wijken uitgevoerd door het Gemeentelijk Bureau voor Statistiek van Den Haag²⁾. Bij deze methode is men ervan uitgegaan, dat het sociaal niveau in de wijken wordt bepaald door een aantal karakteristieken, zoals het telefoonbezit, het al of niet hebben van een middelbare schoolopleiding van de mannelijke beroepsbevolking, de mate waarin beoefenaars van vrije beroepen onder de mannelijke hoofden van huishoudens voorkomen, de mate waarin arbeiders met een jaarinkomen van minder dan f. 3.750 voorkomen onder de mannelijke hoofden van huishoudens met beroep e.d.

Van ieder van deze criteria — zeven in totaal — heeft men voor iedere wijk afzonderlijk een percentage berekend. Vervolgens heeft men op grond van deze percentages iedere wijk voor elke karakteristiek een rangnummer gegeven. Daarna heeft men voor elke wijk de aldus verkregen zeven rangnummers getotaliseerd. Rangschikking van de wijken volgens deze totalen naar toenemende grootte heeft de uiteindelijke rangorde der wijken naar afnemend sociaal niveau bepaald, waarbij de wijk met het volgens deze berekeningen hoogste sociaal niveau, het eindrangnummer 1 gekregen heeft en die met het laagste niveau het eindrangnummer 37. Twee wijken, t.w. Oostduinen en Zuiderpark, zijn buiten beschouwing gebleven, daar deze wijken een te gering aantal inwoners hebben.

De aandacht zij erop gevestigd dat de berekeningen werden uitgevoerd aan de hand van materiaal, dat de situatie ten tijde van de volkstelling van 31 mei 1960 weergeeft. Voor verschillende wijken heeft dit consequenties in verband met de sindsdien in deze wijken gereedgekomen nieuwbouwwoningen en het waarschijnlijk daardoor veranderde sociaal patroon. Ook de sedertdien plaats gevonden hebbende migratie kan tot veranderingen in dit patroon aanleiding zijn geweest. Behalve het bezwaar van de betrekkelijke ouderdom van de gegevens kleven aan deze methode nog enkele bezwaren, zoals het feit, dat bijv. aan het eigen-woningbezit en aan de wijze van vrije-tijdsbesteding geen aandacht is geschonken. Het gehele probleem van de keuze van de criteria vormt trouwens een moeilijk punt. Daarnaast kan het nog als een bezwaar worden gezien, dat slechts een rangorde naar sociaal niveau kan worden vastgesteld.

Tegenover deze bezwaren staat het voordeel, dat de uitkomsten vrij gemakkelijk en goedkoop zijn te berekenen,

¹⁾ F. S. Chapin, *The Measurement of Social Status*, University of Minnesota Press, 1933, herdrukt met herzieningen 1936. Zie ook: L. Guttman, *A Revision of Chapin's Social Status Scale*, American Sociological Review, VII (1942), blz. 362-369.

²⁾ Gepubliceerd in 's-Gravenhage, maandblad der Gemeente 's-Gravenhage, oktober 1965.

wanneer men over gegevens van een uitgebreide volkstelling kan beschikken.

Samenvattend kan toch wel worden gesteld, dat deze bijdrage tot het moeilijke terrein van de kwantificering van een kwalitatief begrip als sociaal niveau van belang is. Stellig bestaat de indruk, dat de methode voor dit onderzoek redelijke uitkomsten geeft, alhoewel de mogelijkheid blijft bestaan, dat moeilijkheden bij het verklaren van cijfers worden veroorzaakt door onvolkomenheden in de rangschikking.

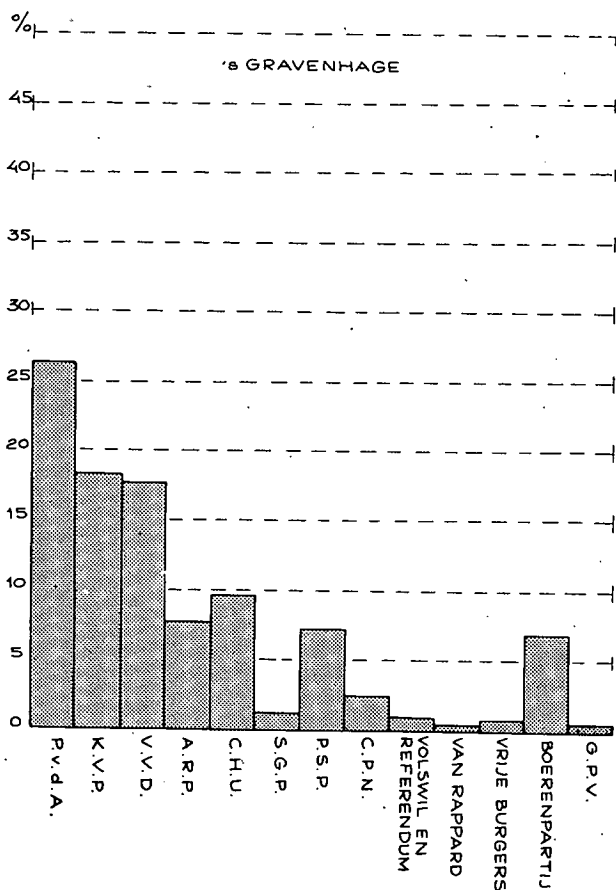
De stemmenverdeling in de wijken

OM een duidelijker inzicht te verkrijgen in het stemgedrag in de diverse wijken en in Den Haag als geheel is per wijk en voor geheel Den Haag een frequentieverdeling gemaakt van de percentages stemmen, welke ieder van de partijen op zich heeft weten te verzamelen.

Grafiek 1 geeft de stemmenverdeling weer in geheel Den Haag.

GRAFIEK 1.

Stemmenverdeling in Den Haag

Uit vergelijking van de Haagse percentages met de landelijke percentages is gebleken, dat de belangrijkste verschillen tussen Den Haag en de Nederlandse gemiddelden liggen bij de K.V.P., de V.V.D. en de P.S.P., hetgeen in tabel 1 wordt geïllustreerd.

TABEL 1.

Stemmenpercentages verkiezing Provinciale Staten 23 maart 1966

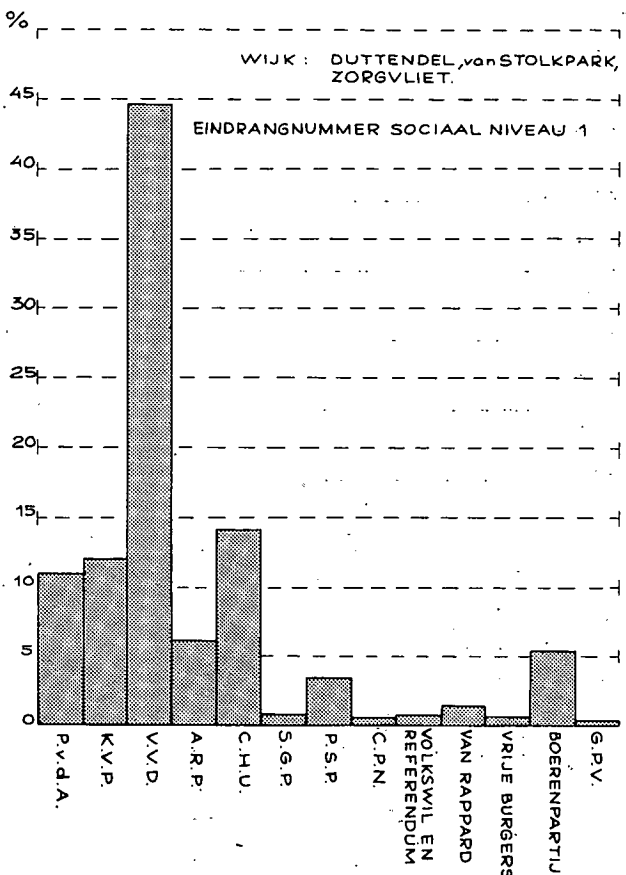
	Den Haag	Nederland
K.V.P.	18,4	30,1
V.V.D.	17,8	10,0
P.S.P.	7,2	5,0

Bij de overige partijen zijn de verschillen tussen Den Haag en Nederland slechts gering.

Grafiek 2 geeft de stemmenverdeling weer voor de wijk met het laagste eindrangnummer en dus met het hoogste sociale niveau (Duttendel, Van Stolkpark, Zorgvliet).

GRAFIEK 2.

Stemmenverdeling in de wijk met het hoogste sociale niveau

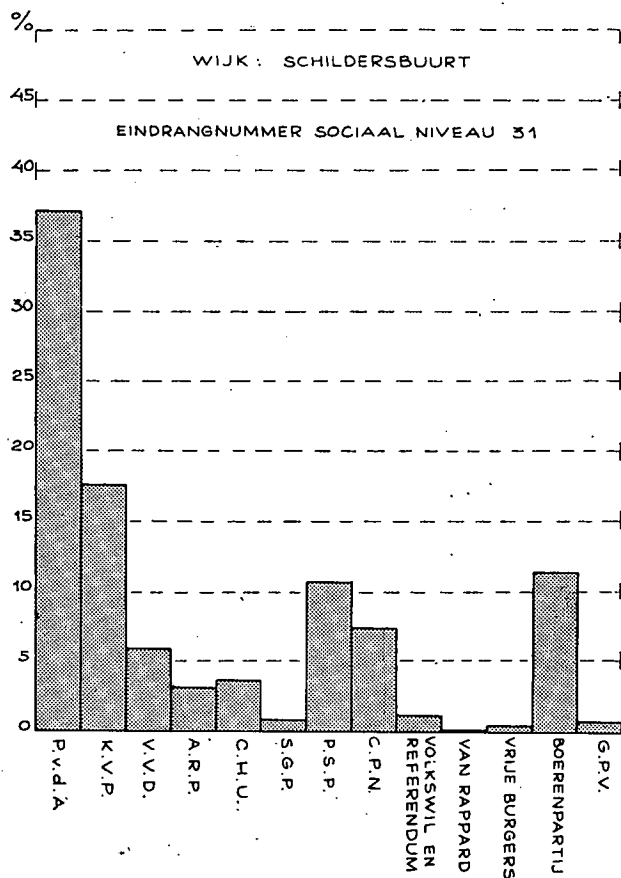
In deze wijk leeft de liberale gedachte blijkbaar in zeer sterke mate, hetgeen blijkt uit het zeer hoge percentage dat de V.V.D. hier heeft weten te behalen (44,7 tegenover een gemiddelde voor geheel Den Haag van 17,8). Ook blijkt de belangstelling voor de extreem liberaal Van Rappard hier relatief groot te zijn, nl. 1,3 pCt. tegenover een gemeentelijk gemiddelde van 0,4 pCt. De aanhang van de links georiënteerde partijen P.v.d.A., P.S.P. en C.P.N. is hier relatief klein; tegenover gemeentelijke gemiddelden van 26,3 pCt., 7,2 pCt. en 2,5 pCt. staan voor deze wijk resp. 10,9 pCt., 3,2 pCt. en 0,5 pCt. Uit het feit, dat de P.S.P. hier ruim 40 pCt. haalt en de C.P.N. slechts 20 pCt. van het voor ieder van deze partijen geldende gemiddelde voor de gehele gemeente, kan worden geconcludeerd dat het pacifistisch socialisme in intellectuele kringen — voor zover dit samenhangt met de hier gevolgde benadering van het sociaal niveau — meer aanspreekt dan de communistische ideologie. „Ontevredenheid” schijnt er in deze wijk toch ook nog te heersen, gezien de 5,3 pCt. die de kandidaten van de Boerenpartij hebben weten te behalen.

Bij de confessionele partijen valt het voornamelijk op, dat de K.V.P. slechts 12,0 pCt. behaalde tegenover 18,4 pCt. in de gehele gemeente en dat de C.H.U. in deze wijk met 14,0 pCt. belangrijk boven het gemeentelijk gemiddelde van 9,7 pCt. komt.

Grafiek 3 geeft de situatie weer in een wijk met een hoog rangnummer (31) en dus een laag sociaal niveau (Schildersbuurt).

GRAFIEK 3.

Stemmenverdeling in een wijk met een laag sociaal niveau

Hier hebben de linkse partijen hun grootste aanhang; voor de P.v.d.A., P.S.P. en C.P.N. gelden resp. de volgende percentages: 37,2, 10,8 en 7,4, welke alle belangrijk boven de reeds eerder vermelde gemiddelden liggen. Duidelijk blijkt nu, dat de aanhang van de C.P.N. in veel grotere mate in de typische volksbuurten is geconcentreerd dan die van de P.S.P.; de C.P.N. behaalde in deze wijk namelijk driemaal en de P.S.P. „slechts” anderhalf maal het voor ieder van deze partijen geldende gemeentelijk gemiddelde. De V.V.D. kreeg in deze wijk slechts een gering percentage van de stemmen, nl. 5,7, terwijl de groep van Van Rappard met 0,1 pCt. maar net geklasseerd werd. De aanhang van de Boerenpartij is in deze wijk bijzonder groot, 11,5 pCt., hetgeen er inderdaad op zou kunnen wijzen, dat de op deze partij uitgebrachte stemmen gezocht moeten worden in de kringen van de ontevredenen. Voor wat betreft de confessionele partijen kan nog worden opgemerkt, dat de K.V.P.-stemmers over het algemeen in de wijken met een wat lager sociaal niveau sterker zijn vertegenwoordigd dan in de sociaal wat hoger geklasseerde wijken, alhoewel dit in de Schildersbuurt niet het geval is. Voor de protestante kiezers — althans de A.R.P.- en de C.H.U.-stemmers — geldt het tegenovergestelde.

Volledigheidshalve volgt hiernaast nog een tabel van de stemmenpercentages van alle partijen in de beide besproken wijken en in Den Haag.

TABEL 2.

Stemmenpercentages verkiezing Provinciale Staten
23 maart 1966

	Den Haag	wijk met rangnummer	
		1	31
P.v.d.A.	26,3	10,9	37,2
K.V.P.	18,4	12,0	17,6
V.V.D.	17,8	44,7	5,7
A.R.P.	7,7	6,0	3,1
C.H.U.	9,7	14,0	3,7
S.G.P.	1,2	0,7	0,8
P.S.P.	7,2	3,2	10,8
C.P.N.	2,5	0,5	7,4
Volkswil en Referendum	0,9	0,6	1,2
Van Rappard	0,4	1,3	0,1
Vrije Burgers	0,6	0,5	0,6
Boerenpartij	6,9	5,3	11,5
G.P.V.	0,4	0,3	0,3
	100,0	100,0	100,0

Hoe verlopen de percentages bij de partijen?

TEN einde duidelijk tot uiting te laten komen wat de consequenties voor de partijen zijn van een verschil in sociaal niveau, is vervolgens per partij een grafiek gemaakt van het verloop van de behaalde stemmenpercentages in de wijken. De wijken zijn daarbij gerangschikt naar afnemend sociaal niveau. Uit het verloop van de lijn volgt dan of de stemmenpercentages van de partij in kwestie al of niet worden beïnvloed door verschillen in sociaal niveau. Een stijgend verloop betekent, dat van het sociaal niveau een negatieve invloed uitgaat op het percentage stemmen; een dalend verloop wijst op een positieve invloed van het sociaal niveau. Is er sprake van een horizontaal verloop dan heeft het sociaal niveau blijkbaar geen invloed op het stemgedrag.

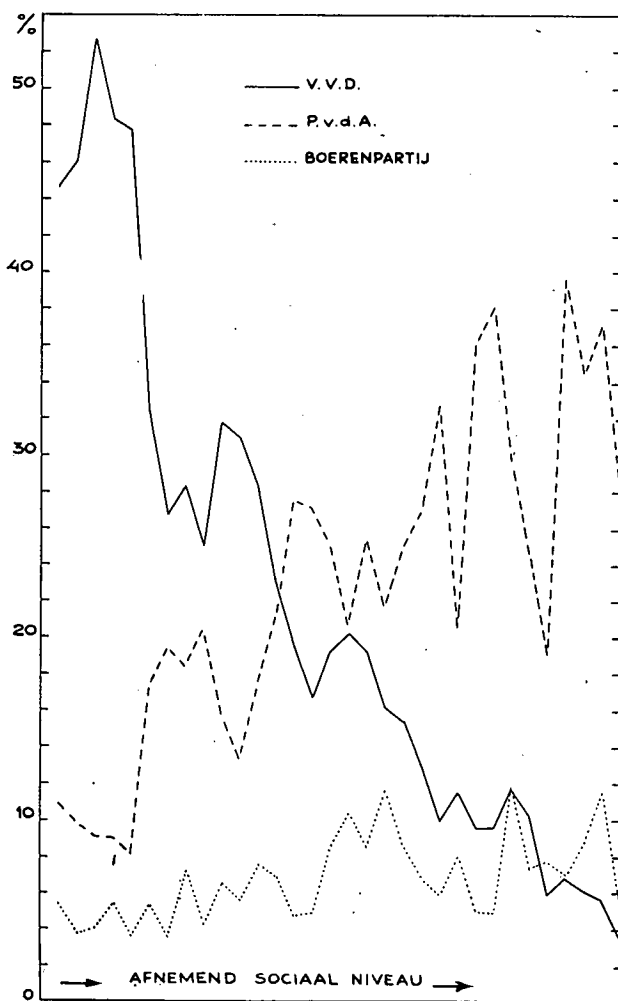
De lijnen vertonen over het algemeen grote uitslagen, zowel naar boven als naar beneden, hetgeen er op wijst, dat andere factoren dan alleen het sociaal niveau het stemgedrag bepalen, indien ten minste wordt aangenomen, dat bij de bepaling van het sociaal niveau en dus van de rangschikking van de wijken geen meetfouten zijn gemaakt. Zou het stemgedrag uitsluitend worden bepaald door het sociaal niveau dan zouden de lijnen weliswaar geen recht verloop behoeven te hebben, maar er zouden geen zaagtanden in kunnen voorkomen. Ondanks dit soms wat grillige verloop kan toch worden vastgesteld dat in een aantal lijnen een structurele beweging voorkomt, welke samenhangt met het sociaal niveau.

In grafiek 4 is voor enkele niet-confessionele partijen het bedoelde verloop afgebeeld. Uit deze grafiek blijkt, dat het stemmenpercentage per wijk voor de V.V.D. in zeer sterke mate wordt beïnvloed door het sociaal niveau. Voor de P.v.d.A. geldt dit in mindere mate, alhoewel hier ook duidelijk sprake is van samenhang; uiteraard is het verloop tegengesteld aan dat van de V.V.D. In deze grafiek is ook het verloop weergegeven van de stemmenpercentages van de Boerenpartij. Alhoewel het verloop in dit geval zeer grillig is kan toch wel een stijgende tendens worden waargenomen, hetgeen er op wijst, dat een — zij het geringe — negatieve invloed van het sociaal niveau op de keuze voor de Boerenpartij bestaat.

In grafiek 5 is het verloop weergegeven voor twee confessionele partijen, nl. de K.V.P. en de A.R.P. Alhoewel ook de lijn voor de C.H.U. een interessant — enigszins dalend — verloop vertoont, is deze in verband met de overzichtelijkheid niet in de grafiek opgenomen.

GRAFIEK 4.

Stemmenverdeling over de wijken van enkele niet-confessionele partijen

Duidelijk blijkt nu, dat er voor deze partijen ternauwernood sprake is van een verband met het sociaal niveau. De overige partijen, waarvan het verloop hier niet is afgebeeld, vertonen soortgelijke bewegingen als hiervóór is beschreven. De lijnen van de P.S.P. en de C.P.N. laten een stijgend verloop zien, de lijn van de partij van Van Rappard daalt, terwijl die voor de overige alle tamelijk vlak verlopen.

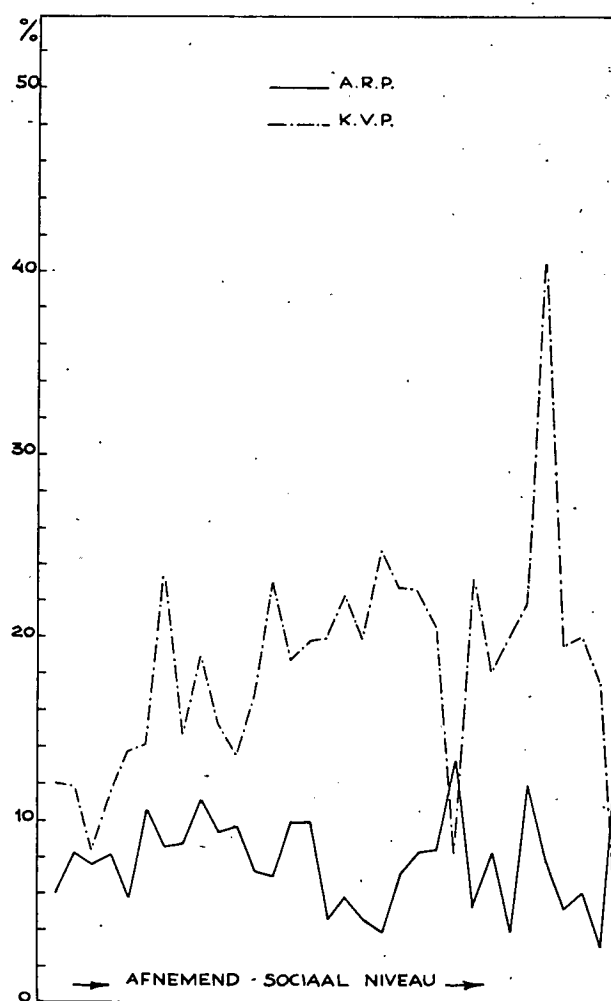
Sociaal niveau duidelijk een factor

HET bovenstaande samenvattend kunnen we stellen dat, alhoewel andere factoren een rol spelen, er in een aantal gevallen een duidelijke samenhang tussen stemgedrag en sociaal niveau bestaat. Dit geldt voornamelijk voor de niet-confessionele partijen, waar de politieke keuze blijkbaar nauwer samenhangt met de maatschappelijke positie dan bij de confessionele partijen. De lijnen, welke per partij de samenhang tussen stemmenpercentage en sociaal niveau weergeven, laten weliswaar veelal grote uitslagen zien, maar deze zullen naar alle waarschijnlijkheid in de meeste gevallen eenvoudig te verklaren zijn, indien over wat meer gegevens van de betreffende wijken zou kunnen worden beschikt.

E.-S.B. 25-5-1966

GRAFIEK 5.

Stemmenverdeling over de wijken voor twee confessionele partijen

Een dergelijk onderzoek zou tot interessante conclusies kunnen leiden, o.a. met betrekking tot de gevolgde methode van bepaling van het sociaal niveau. Historische factoren zullen in elk geval een belangrijke rol spelen. De wijken Duindorp en Scheveningen, waar veel vissers hebben gewoond en nog wonen, hebben altijd een overwegend protestant karakter gehad, hetgeen duidelijk tot uitdrukking komt in de stemmenpercentages van de protestante partijen. Het spreekt vanzelf, dat dergelijke incidentele factoren het beeld in belangrijke mate beïnvloeden.

's-Gravenhage.

F. IJMKERS.

spaar veilig en vertrouwd
met een Spaardeposito,
4½-5% rente (resp. 6 mnd. en
1 jaar opzegging)

**Algemene
Bank Nederland**
(Nederlandsche Handel-Maatschappij. (I. M.)
— De Twentsche Bank)

Veranderingen in de structuur van het Amerikaanse bank- en financiewezen

IN een vorig artikel ¹⁾ hebben wij reeds gewezen op de grote veranderingen die zich in het Amerikaanse handelsbankwezen voltrekken. Hierbij is speciaal de aandacht gevestigd op het aantrekken van termijndeposito's door de uitgifte van depositocertificaten (C.D.'s). Het is de bedoeling om in dit artikel wat meer aandacht te besteden aan de actieve kant van het bankbedrijf: de beleggingen en uitzettingen. Alvorens daartoe over te gaan, lijkt het dienstig enige belangrijke macro-economische cijfers te geven.

In 1965 bedroeg het bruto nationaal produkt \$ 675 mrd. In 1964 was dit \$ 629 mrd., terwijl voor 1966 het cijfer wordt geraamd op \$ 720 mrd. Winsten van vennootschappen stegen in 1965 met bijna 20 pCt. tot \$ 44 mrd. Dividenden stegen met 10 pCt. Lonen en salarissen stegen met 7 pCt. tot \$ 345 mrd. Investerings beliepen (berekend op het viervoud van het vierde kwartaal) \$ 55 mrd. De hoogconjunctuur, die reeds tot plaatselijke tekorten aan arbeidskrachten heeft geleid (hoewel er in totaal nog een klein percentage werkloosheid is), is voor een belangrijk deel gefinancierd door uitbreiding van de kredietverlening, een feit dat de economen zorgen baart. Zo is de overheids-schuld (federale, staats- en gemeentelijke schuld) in nog geen 25 jaar opgelopen van \$ 55 mrd. tot \$ 322 mrd. Het geraamde federale budget is gedurende dezelfde periode opgelopen van \$ 13 mrd. tot \$ 112 mrd. De inkomsten bleven hierbij achter, zodat er een begrotingstekort is. Ondanks de sterk gestegen winsten steeg de schuld van de vennootschappen (corporations) met \$ 30 mrd. Afbetalings- en persoonlijke schulden stegen met \$ 10 mrd. en de hypotheekschulden met \$ 15 mrd. De totale persoonlijke schuld (persoonlijke leningen en andere schulden, inclusief hypotheekschulden) bedraagt thans ongeveer \$ 300 mrd. of ongeveer het jaarcijfer van iedere loon- of salaristrekker.

Met de toeneming van de kredietverlening is een wijziging van de organisatie van het kredietwezen gepaard gegaan. De grenzen tussen de verschillende soorten van krediet en van kredietinstellingen zijn vervaagd. De traditionele specialisatie van de verschillende kredietinstellingen met betrekking tot het aantrekken en uitzetten van gelden, is sterk teruggedrongen en in bepaalde gevallen verdwenen. In het vorige artikel wezen wij reeds op de plaatsing van C.D.'s door de handelsbanken, als gevolg waarvan de termijndeposito's de direct opvraagbare deposito's hebben ingehaald. Neemt men daarbij nog de grote spaartegoeden bij de handelsbanken, dan bedragen termijn- en spaardeposito's samen bij de handelsbanken thans (eind 1965) bijna 83 pCt. van alle deposito's. Reeds jaren hebben de handelsbanken zich (en niet alleen in de Verenigde Staten) met toenemende ijver bewogen op het gebied van de spaar-

banken. Aan de andere kant — en nu spreken wij in het algemeen — hebben de spaarbanken steeds meer faciliteiten, die vroeger slechts door de handelsbanken werden verschaft, aan hun cliënten ter beschikking gesteld. In sommige gevallen gaat dit zelfs zover dat cliënten van spaarbanken via hun bank overschrijvingen of betalingen kunnen doen.

Grote ondernemingen begeven zich in de Verenigde Staten op het bankierspad. Gebruikten zij hun tijdelijk liquide middelen vroeger vooral voor belegging in schatkistpapier of leningen aan makelaars in dit papier, thans financieren zij andere ondernemers en consumenten, zowel direct als door aankoop van handelswissels (*commercial paper*). Zij hebben het grootste deel van het afbetalingskrediet van de banken weggenomen. Hetzelfde geldt voor de handelswissels. Levensverzekeringmaatschappijen en pensioenfondsen, die naar hun mening bij emissies niet voldoende materiaal konden bemachtigen, omdat de openbare emissies van aandelen en obligaties steeds minder werden, zijn actief geworden bij de onderhandse plaatsingen. In sommige gevallen treden de institutionele beleggers op in samenwerking met de banken; in andere gevallen beconcurreren zij elkaar. In 1963 overtroffen voor het eerst in de geschiedenis van de Verenigde Staten de onderhandse plaatsingen van obligaties door het bedrijfsleven de openbare emissies. Ten slotte betraden de handelsbanken de kapitaalmarkt door de uitgifte van schuld-bekentenissen op lange termijn (*capital notes*). Aan de actieve zijde van de handelsbanken worden de termijnen ook steeds verder verlengd. De belegging in hypotheeken en in gemeenteleningen (*municipals*) is sterk toegenomen.

ALVORENS dieper in te gaan op de kredietverlening door de handelsbanken, is het wellicht aanbevelenswaardig deze banken eerst in haar algemeenheid te karakteriseren in historisch verband. Allereerst is de naam handelsbank, een vertaling van *commercial bank*, misleidend, althans voor de niet-Amerikaan. De Amerikaanse banken hebben van oudsher allerlei soorten van bedrijvigheid ontwikkeld. Zij verstrekken kort en lang bedrijfskrediet, beleggen in schatkistpapier en obligaties (in de regel met een resterende looptijd van niet meer dan 10 jaar), alsmede in hypotheeken. De karakterisering van de Amerikaanse handelsbank wordt in hoge mate bemoeilijkt door het feit dat er meer dan 13.000 banken in de Verenigde Staten zijn en dat de meeste daarvan zelfstandig zijn. Slechts in Californië is het filialenstelsel („branch banking”) volledig toegestaan; in de andere staten is dit stelsel verboden of beperkt. Vandaar ook dat de grootste bank ter wereld — de Bank of America — zich in Californië bevindt en niet in New York. De meeste banken zijn dus lokale banken en de aard der banken past zich aan aan de plaatselijke omstandigheden. Zo geven de banken in de specifieke landbouwgebieden grote agrarische kredieten,

¹⁾ „Enige recente ontwikkelingen op de geldmarkt en van het bankwezen in de Verenigde Staten” in „E.-S.B.” van 18 mei 1966.

(I. M.)

Risicospreiding en deskundig beheer: aandelen

terwijl de New York Money Market banks dicht bij de Engelse *commercial banks* staan.

Tot de beleggingen, hoe gevarieerd ook, behoren geen aandelen. Bij de Banking Act van 1933-1935 is het aan de banken verboden om aandelen te bezitten. Weliswaar bestonden daarvoor ook reeds beperkingen in deze richting, doch deze konden gemakkelijk worden omzeild. Tijdens de financiële crisis van 1929-1931 is wel gebleken dat de banken veel geld hadden gestoken in aandelen, helaas meer met het oog op speculatie dan op belegging. De deconfiture van een groot aantal banken leidde tot de bankwetgeving van 1933. Na 1933 verdween niet alleen het aandelenbezit uit de portefeuilles van de banken, doch ook de kredieten aan het bedrijfsleven liepen tot vrijwel niets terug. Dit was niet alleen wegens de vrees om risico's te nemen in het bedrijfsleven, maar ook vooral wegens het ontbreken van aanvragen. Staatsobligaties namen toen de plaats in van bedrijfskredieten. De behoeften van het bedrijfsleven, voor zover aanwezig, werden gedekt door overheidskredietinstellingen. Intussen bevatten de wetten van 1933 en 1935 geen beperkingen op het verlenen van lang of kort krediet aan het bedrijfsleven. De overheid probeerde in de jaren dertig deze kredietverlening zelfs aan te moedigen, o.a. door overheidsgaranties. Ook de aankoop van industriële obligaties werd in 1938 uitdrukkelijk toegestaan (maximale looptijd 10 jaar). Het Federal Reserve Bulletin van juli 1938 schreef hierover:

„Under the new designations, the principle is clearly recognized that in making loans, whether for working capital or fixed capital purposes, the banks should be encouraged to place the emphasis upon intrinsic value rather than upon liquidity or quick maturity”.

Wij citeren deze oude uitspraak, omdat dit de weg is geweest die de banken sedertdien zijn opgegaan. De nadruk ligt thans vooral op het lange of middellange krediet. Dat de liquiditeit niet de eerste overweging moet zijn bij de kredietverlening, werd door de banken wel in bijzondere mate ter harte genomen. Het is interessant om hieraan een zeer recente uitspraak uit de „Monthly Review” van de Federal Reserve Bank of New York (maart 1966, blz. 68) toe te voegen.

„The willingness of banks thus far to permit progressive increases in their loan-deposit ratios raises the question of what factors may have enabled bank managements to accept values of this ratio unprecedented in the experience of many present-day bankers. Perhaps the most important influences of a general nature have the over-all improvement in the „science” of bank management and the steady, orderly, and thus far non-inflationary pace of the current economic expansion. Both these developments have made it significantly easier for individual banks to project their cash requirements and thus have reduced liquidity needs”.

De laatste zinsnede slaat op de verfijning van het mechanisme van de geldmarkt, als gevolg waarvan kasvoorraden meer beweeglijk zijn geworden. De banken werken met minimale kasvoorraden. Dalen deze beneden de wettelijke minima dan verkopen de banken schatkistwissels of lenen („kopen”) Federal Funds (tegoeden van „member banks” bij de Federal Reserve Banks). Men vergeet hierbij wel eens dat, hoewel de handel in Federal Funds sterk is uitgebreid, vooral in de gebieden buiten New York, hoe langer hoe meer banken gaan vertrouwen op de mogelijkheid

om bij te lage reserves snel Federal Funds te kunnen aantrekken. De rente voor deze gelden weerspiegelt dit reeds: Deze steeg zelfs $\frac{1}{8}$ pCt. boven het discontopercentage ($4\frac{1}{2}$ pCt.). Men zal zich afvragen waarom de banken dan niet liever naar de Federal Reserve Banks gaan. Het antwoord is, dat de banken dan allerlei inlichtingen over hun kredietbeleid moeten verschaffen en kans lopen om enige „raadgevingen” te moeten incasseren. Bij steeds kleiner wordende eigen kasvoorraden en steeds langere uitzettingen moet eenmaal het gevaarpunt worden overschreden. Intussen vertrouwt men er blijkbaar op dat het Federal Reserve System in tijd van nood te hulp zal komen, en wel in de eerste plaats door open-markttransacties. De uitlatingen van de monetaire en regeringsautoriteiten lijken dan ook meer op een aanmoediging van deze gedachten-gang dan op een waarschuwing ertegen.

BEZIET men de uitzettingen en beleggingen van de banken dan treft men daarin voor het merendeel langlopende baten aan. Men ziet hypotheeken, obligaties, persoonlijke leningen, afbetalingskredieten en leningen op lange termijn aan het bedrijfsleven. Als liquide baten ziet men, behalve de verplichte kasvoorraad (die dikwijls nog geleend is), schatkistpromessen, wat handelswissels en staatsobligaties die een korte looptijd hebben. Hierbij kan nog worden aangetekend dat het grootste deel van de staatsschuld bij de banken is geplaatst en niet bij het publiek. Eerst thans, nu de obligatierente boven 5 pCt. is gekomen en de beurs minder aanlokkelijke perspectieven biedt, begint het publiek aandacht aan obligaties te besteden. De door de banken verstrekte leningen aan particulieren en aan het bedrijfsleven zijn middellange of lange leningen, die in termijnen worden afbetaald. Ongeveer 60 pCt. van de leningen aan het bedrijfsleven zijn zgn. *term loans*. Deze leningen hebben een looptijd van 3, 5 of 10 jaar. Zij worden verstrekt aan middelgrote bedrijven (die niet naar de beurs kunnen gaan). Meestal vormen de banken een syndicaat en nemen elk een deel der lening. Tegenover het nadeel van de lange termijn staat het voordeel van de regelmatige aflossingen.

Ondanks de grote vraag naar kredieten is de bankrente niet sterk gestegen. De *prime loan rate* is thans ongeveer $5\frac{1}{2}$ pCt. Voor *term loans* komt daar nog $\frac{1}{4}$ tot $\frac{1}{2}$ pCt. bij. De groei van de leningen blijkt uit de verhouding tussen leningen aan het publiek en de totale deposito's (*bank loan - deposit ratio*). Deze verhouding wijzigde zich van 22 pCt. in 1946 tot 63 pCt. aan het eind van 1965. Dat ondanks deze sterke groei en afgenomen liquiditeit de rente voor leningen niet sterker is gestegen, vindt zijn oorzaak in het feit dat de banken hun cliënten niet willen afschrikken. De meeste leencliënten zijn ook deposanten en de banken willen, gezien ook hun lokale karakter, hun cliënten niet verliezen door te hoge debetrenten. Indien de kredietaanvragen te groot worden, passen zij liever een systeem van rantsoenering toe, waarbij de dringendste behoeften worden bevredigd en waarbij de leningstermijnen zoveel mogelijk worden bekort.

Tegenover deze beleggingen staan in hoofdzaak deposito's, waarvan het grootste deel, zoals hierboven is opgemerkt, bestaat uit termijn- en spaardeposito's. Op het

(I. M.)

VEREENIGD BEZIT VAN 1894

Het doel van dit artikel is de offers te vergelijken die de meer ontwikkelde landen van de N.A.V.O. dragen voor de gemeenschappelijke defensie en hulp aan onderontwikkelde landen. Voor het meten van de defensiekosten gebruikt de auteur de standaarddefinitie voor defensie-uitgaven zoals door de N.A.V.O. gepubliceerd. De N.A.V.O.-bedragen voor defensiekosten worden echter gecorrigeerd om rekening te houden met het feit dat de kosten van dienstplichtigen in de verschillende landen aanzienlijk van hun alternatieve kosten afwijken. Om de hulp, verschaft aan onderontwikkelde landen, te schatten wordt de waarde van de hulp uitgedrukt als de nominale waarde van alle vormen van hulp min de contante waarde van alle terugbetalingen op leningen. De bedragen voor defensie en hulp worden dan in verband gebracht met het potentieel bruto nationaal produkt van ieder land.

Nationale defensielast en hulp aan ontwikkelingslanden

Criteria voor de lastenverdeling zijn nodig

IN de periode vóór de tweede wereldoorlog werden de defensie-uitgaven voornamelijk voor nationalistische doeleinden aangewend; thans zijn deze doeleinden in N.A.V.O.-verband meer gemeenschappelijk geworden. Het is daarom nodig criteria vast te stellen voor het verdelen van wat een gemeenschappelijke last is geworden. Het is óók noodzakelijk een zo scherp mogelijk inzicht te hebben in de huidige defensie-inspanning van ieder land afzonderlijk. Hulpverlening aan onderontwikkelde landen kan eveneens worden gezien als een gemeenschappelijke last.

In de laatste tijd hebben verschillende Amerikaanse economen erop gewezen dat de Verenigde Staten een te

groot gedeelte van de gemeenschappelijke last dragen ¹⁾; ze hebben echter nagelaten te specificeren welke criteria moeten worden gebruikt voor de verdeling van de gemeenschappelijke last ²⁾ en bovendien worden de bijdragen van de verschillende landen vaak niet vergelijkbaar gemaakt.

Onder „last” wordt hier verstaan de kosten van defensie, verminderd met de strikt nationale voordelen die voortvloeien uit defensie-uitgaven boven het gemeenschappelijk voordeel: externe veiligheid. De waarde van deze „joint products” (bijv. de voordelen van defensie-research voor de rest van de economie) zou dus theoretisch moeten worden afgetrokken van de kosten, om de last te bepalen die gedragen wordt voor het verwerven en in stand houden van de gemeenschappelijke veiligheid.

We beperken ons hier tot de analyse van de defensiekosten en zullen daarbij tevens heel in het kort het vraagstuk behandelen van de kosten van hulpverlening aan onderontwikkelde landen.

Defensiekosten: meting en internationale vergelijking

DE defensiekosten voor een land zijn het best weer te geven in termen van alternatieve kosten: de waarde die het land opgeeft om veiligheid te verkrijgen. Bij volledige mededinging zullen de marktprijzen van defensiegoederen en -diensten deze alternatieve kosten min of meer weerspiegelen ³⁾; ze zullen de waarde benaderen van wat de produktiefactoren aangewend voor verdediging, zouden kunnen produceren in op één na het beste gebruik. Indien de relatieve prijzen van defensiegoederen en -diensten van land tot land verschillen, moet de waarde van de opgegeven alternatieven worden uitgedrukt in de prijzen en geld-eenheden van ieder land.

Om de offers van verschillende landen vergelijkbaar te maken, moet de last van ieder land gerelateerd worden aan zijn *potentieel* bruto nationaal produkt. Hier wordt het potentieel bruto nationaal produkt gebruikt, zodat een vermeerdering van defensie-uitgaven een reëel offer vertegenwoordigt in termen van alternatieve aanwendingsmogelijkheden en niet alleen het gebruik van anders ongebruikte middelen.

¹⁾ Zie bijv. E. S. Mason: *The Equitable Sharing of Military and Economic Aid* Burdens, *Proceedings of the Academy of Political Sciences*, mei 1963.

²⁾ John Pincus in zijn: *Economic Aid and International Cost Sharing* (The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1965) is een uitzondering in dit opzicht.

³⁾ Strikt genomen alleen indien de verdedigingsuitgaven relatief klein zijn t.o.v. het totaal produkt.

(vervolg van blz. 559)

eerste gezicht moge het grote aandeel van de termijn-deposito's (in bedrag groter dan de direct opvraagbare gelden) geruststellend aandoen, in werkelijkheid is het dat minder. Deze termijn-deposito's zijn voor een groot deel verkregen door op agressieve wijze C.D.'s te verkopen. De banken weten dan dat zij dit geld voor één of drie maanden vast hebben, maar daar staat tegenover dat deze C.D.'s zó interest-gevoelig zijn, dat ze bij afloop uitbetaald zullen moeten worden wanneer een andere bank ook maar $\frac{1}{8}$ pCt. meer wil betalen. In feite zijn deze gelden minder vast dan direct opvraagbare deposito's. De banken zullen dus van termijn tot termijn moeten rekenen. Dit is trouwens inherent aan het hele kredietstelsel met zijn periodieke aflossingen. Het is duidelijk dat het nodig was om als antwoord hierop een technisch zeer efficiënte geldmarkt te creëren.

In een volgend artikel zullen wij enige aandacht aan deze geldmarkt en de daar geldende tarieven wijden.

Maarn.

Prof. Dr. H. W. J. WIJNHOLDS.

(I. M.)

VERGADEREN - CONFEREREN STAFBESPREKINGEN

- IN HET CENTRUM VAN HET LAND
- IN EEN VOLKOMEN RUSTIGE OMGEVING
- ZALEN VOOR 10-20-50-100-200 PERSONEN

GEEN PARKEERPROBLEEM

HOTEL DE WAGENINGSE BERG

Rôtisserie Belmonte - Indisch restaurant - Bar

De eerste stap bij het *meten* van defensiekosten is het aanvaarden van een maatstaf voor de uitgaven van ieder land op grond van een gemeenschappelijke standaard-definitie. De N.A.V.O. heeft zulks gedaan en dienovereenkomstig cijfers over de defensie-uitgaven gepubliceerd voor de jaren 1949 tot 1964.

In de eerste kolom van de tabel hebben we voor de meer ontwikkelde landen van de N.A.V.O. deze uitgaven berekend als percentage van het *werkelijk* bruto nationaal produkt. De defensie-uitgaven moeten echter, zoals wij reeds opmerkten, worden uitgedrukt in het *potentieel* bruto nationaal produkt. Voor de Verenigde Staten en voor Canada hebben we deze correctie aangebracht ⁴⁾; voor de Europese landen werd verondersteld dat het werkelijk bruto nationaal produkt voor het betreffende jaar (1963) dicht bij het potentieel bruto nationaal produkt lag.

De prijs van ten minste een deel van de defensie-uitgaven, als door de N.A.V.O. gedefinieerd, wordt niet op een markt bepaald en kan daarom aanzienlijk van zijn alternatieve kosten afwijken. Dit geldt in het bijzonder ten aanzien van de bezoldiging van de dienstplichtigen ⁵⁾. In de meeste landen is een gedeelte van de militaire mankracht dienstplichtig. De percentages verschillen echter van land tot land: in 1960 bijv. was het 62 in Nederland, 61 in Frankrijk, 35 in Duitsland, 34 in België, 22 in het Verenigd Koninkrijk en 7 in de Verenigde Staten ⁶⁾. De bezoldiging van de dienstplichtigen is meestal zeer laag. Indien de bezoldiging en onderhoudsuitgaven (voedsel, kleding, huisvesting) per dienstplichtige lager zijn dan de alternatieve kosten (dat is hier dus het loon dat zij zouden verwerven op de gewone arbeidsmarkt), is dit verschil duidelijk een bijkomende kostenfactor, die niet weerspiegeld is in de zichtbare defensie-uitgaven. Dit verschil kan ook worden gezien als een heffing in natura; opgelegd door het land op de individuele dienstplichtigen. Wanneer men de kosten meet die door ieder land worden gedragen moet deze bijkomende kostencomponent worden toegevoegd aan de defensie-uitgaven en aan het bruto nationaal produkt.

Voor de Verenigde Staten moet niet alleen met dienstplichtigen rekening worden gehouden, maar ook met hen

⁴⁾ Voor de Verenigde Staten gebruikten wij de verhouding van werkelijk tot potentieel bruto nationaal produkt, zoals vermeld in de *Annual Report of the Council of Economic Advisers* van januari 1965 en voor Canada gebruikten wij als bron: Economic Council of Canada: *First Annual Review: Economic Goals for Canada to 1970*, Ottawa, Queen's Printer, 1964.

⁵⁾ Zie Thomas C. Schelling: *International Cost-Sharing Arrangements*, Essays in International Finance, no. 24, International Finance Section, Princeton University, september 1955.

⁶⁾ Zie M. Foot: *Men in Uniform*, Frederik A. Praeger, New York 1961.

die zich als vrijwilligers hebben gemeld om de oproep tot dienstplicht te ontlopen en dus niet kunnen worden gezien als behorende tot de normale arbeidsmarkt. Volgens ramingen van het Amerikaanse Ministerie van Defensie gaat het hier om ongeveer 40 pCt. van de totale opkomst ⁷⁾.

De herwaarderung van de kosten van dienstplichtigen houdt in dat indien een land het percentage van zijn dienstplichtigen in zijn militaire mankracht vermindert, bij een gelijkblijvend totaal aantal, dit geen effect zou hebben op onze gecorrigeerde schatting van de defensiekosten. Als voorbeeld diene de vermindering van het percentage dienstplichtigen, zoals sedert de tweede wereldoorlog plaatsvond in het Verenigd Koninkrijk. De overgang van een leger dat grotendeels uit dienstplichtigen was samengesteld naar een beroepsleger vereiste grote verhogingen in de bezoldiging. Tussen 1953/1954 en 1960/1961 werd de gemiddelde bezoldiging per man in het leger verhoogd van £ 326 tot £ 680 per jaar ⁸⁾, d.w.z. een stijging van 110 pCt., terwijl gedurende dezelfde periode de lonen in de industrie slechts verhoogd werden met 40 pCt. Het percentage dienstplichtigen daalde van 36 in 1953 tot 22 in 1960 en 14 in 1961.

Deze verschuiving van dienstplichtigen naar beroepspersoneel betekent in werkelijkheid *geen verhoging* van de defensielasten van het land, maar eerder een *verandering* van de wijze waarop de last wordt gedragen (d.m.v. belastingen opgebracht door alle belastingbetalers in plaats van heffingen in natura op de dienstplichtigen).

Kolom 3 van de tabel toont de uitkomst van deze aanpassing voor het verschil tussen alternatieve kosten en de zichtbare kosten van dienstplichtigen ⁹⁾. Dit verschil werd

⁷⁾ De schatting komt van een Defense Department-studie van de lichte en is gedeeltelijk samengevat in de *New York Times* van 9 mei 1965.

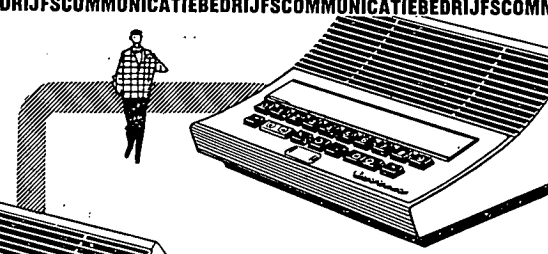
⁸⁾ D. C. Paige: *Defence expenditure in National Institute Economic Review*, juli 1960.

⁹⁾ De aanpassing werd op de volgende wijze verkregen. De bezoldiging en de onderhoudsuitgaven per dienstplichtige werden afgetrokken van de alternatieve kosten van de dienstplichtige en het verschil werd vermenigvuldigd met het aantal dienstplichtigen. Dit totaal werd dan toegevoegd aan de defensie-uitgaven en het bruto nationaal produkt.

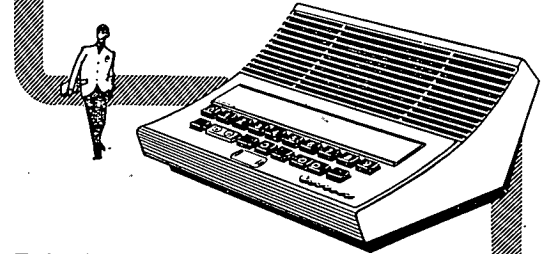
Bronnen: Voor de Europese landen hebben we van elk Ministerie van Defensie de kosten van hun dienstplichtigen ontvangen alsmede de verdeling van deze kosten in 1963.

Als schatting van de alternatieve kosten hebben we de gemiddelde loonvoet in ieder land genomen. Deze werd afgeleid van O.E.S.O.-statistieken. Dat gemiddelde werd dan verhoogd met 8,6 pCt. om rekening te houden met het feit dat dienstplichtigen alleen mannen zijn, terwijl ook vrouwen begrepen zijn in het gemiddelde loon. De verhouding van het gemiddelde loon van mannen tot het gemiddelde loon van vrouwen was voor 1963 voor Duitsland en Denemarken beschikbaar (vervolg onderaan volgende blz.)

BEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIE

INTERCOM SNELTELEFOON

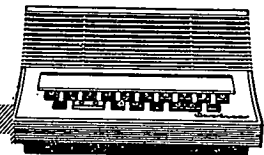
LUIDSPREKENDE TELEFOON

vele namen één begrip

Centrum intercom-systemen zijn in de gehele wereld een begrip. Interne communicatie per intercom betekent, dat Uw telefoontoestellen vrij blijven voor inkomend en uitgaand gesprekkenverkeer.

Intercoms voorkomen onnodig wachten-lopen-zoeken en verhogen de produktiviteit.

Of U nu 2, 20, 200 of 2000 toestellen nodig heeft, vraag dan vrijblijvend documentatie aan bij de:

**Rotterdamse
Telecommunicatie-
maatschappij N.V.**

DELFTSESTRAAT 17 · ROTTERDAM · TEL 010-13.49.15*

BEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIEBEDRIJFSCOMMUNICATIE

opgeteld bij de defensie-uitgaven en het potentieel bruto nationaal produkt om de defensiekosten uitgedrukt als een percentage van het potentieel bruto nationaal produkt te berekenen.

Defensiekosten van enige N.A.V.O.-landen als percentage van hun bruto nationaal produkt in 1963

	(1)	(2)	(3)	(4)
	Onaangepast	Aangepast voor potentieel BNP	Aangepast voor dienstplichtigen	Aangepast voor dienstplichtigen en hulp
Verenigde Staten ...	9,8	9,3	9,5	9,9
Frankrijk	6,9	6,9	8,0	9,1
Verenigd Koninkrijk	7,0	7,0	7,0	7,4
Duitsland	6,1	6,1	6,3	6,6
Nederland	4,9	4,9	5,5	5,7
Noorwegen	4,1	4,1	4,5	4,9
België	3,6	3,6	4,1	4,9
Canada	4,6	4,3	4,3	4,4
Denemarken	3,4	3,4	3,7	3,9
Luxemburg	1,4	1,4	1,7	1,7

Hulp aan ontwikkelingslanden

WANNEER men de defensie-uitgaven berekent, zou men ook kunnen bepleiten de hulp aan de ontwikkelingslanden in de vergelijking te betrekken. De Amerikanen wijzen erop dat het doel van ontwikkelingshulp en defensie-uitgaven gedeeltelijk hetzelfde is¹⁰⁾: deze twee soorten uitgaven kunnen namelijk worden gezien als lasten gedragen voor het verkrijgen van een gemeenschappelijk goed: veiligheid.

Om de hulp te schatten die aan ontwikkelingslanden wordt verschaft door N.A.V.O.-landen, gebruiken wij de methode van Pincus¹¹⁾ die de waarde ervan uitdrukt als de nominale waarde van alle vormen van hulp min de contante waarde van alle terugbetalingen op leningen. Bij het gebruiken van deze methode worden alle vormen van hulp op eenzelfde noemer gebracht en uitgedrukt in hun waarde als schenking of subsidie.

Het eenvoudig optellen van alle leningen zonder rekening te houden met hun looptijd of interest, zoals in de O.E.S.O.-statistieken is gedaan, is misleidend. Door gebruik te maken van de methode van Pincus heeft G. Ohlin¹²⁾ de reële kosten van hulpverlening van 1963 geschat (zie kolom 4 van de tabel).

(vervolg van noot 9)

baar (*International Labour Statistics*) en was 108,6 voor beide landen. Dezelfde verhouding werd ook aangenomen voor de andere landen.

Het gecorrigeerde gemiddelde loon werd verder aangepast om rekening te houden met verschillen in leeftijd. Het werd met 30 pCt. verminderd om rekening te houden met het feit dat dienstplichtigen, daar zij behoren tot een lage leeftijdsgroep, over een lager loon zouden beschikken dan het gemiddelde loon. Het cijfer van 30 pCt. is een extrapolatie van het Amerikaans percentage voor de andere landen.

Voor de Verenigde Staten hebben wij directe schattingen die ons ter beschikking zijn gesteld door het Defense Department. Er zijn twee problemen die specifiek zijn voor dit land. Ten eerste, als reeds vermeld, moeten niet alleen de dienstplichtigen, maar moet ook een gedeelte van de vrijwilligers in aanmerking worden genomen. Ten tweede is ten gevolge van het aldaar toegepaste „selective system” de intellectuele ontwikkeling van de dienstplichtigen hoger dan die van de gemiddelde loontrekkende van dezelfde leeftijd en hetzelfde geslacht. De schatting van het Defense Department houdt rekening met deze twee karakteristieken.

¹⁰⁾ Zie bijv. David E. Bell: *Foreign Aid and U.S. National Security: International Development Review*, juni 1963.

¹¹⁾ J. A. Pincus: The cost of foreign aid in *Review of Economics and Statistics*, november 1963.

¹²⁾ Zie G. Ohlin: *Foreign Aid Policies Reconsidered*, O.E.C.D., Parijs, 1966. Het disconto gebruikt voor aflossingen en interestbetalingen is 6 pCt.

Om de vraag te beantwoorden of sommige landen een te grote en andere een te geringe last dragen, moet daarna de waarde van de strikt nationale voordelen van de defensie-uitgaven worden afgetrokken van de kosten. De resultaten van een dergelijke berekening dienen vervolgens te worden getoetst aan de criteria welke men wenst aan te leggen. Deze berekening zullen we elders publiceren ¹³⁾.

Washington, D.C.

Dr. J. VAN YPERSELE DE STRIHOU.

¹³⁾ Zie J. van Ypersele de Strihou: Sharing the defense burden among western allies, proefschrift dat gedeeltelijk zal verschijnen in de *Yale Economic Essays*.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt

DE tegoeden der banken bij De Nederlandsche Bank zijn in de periode van 9 tot 17 mei krachtig gestegen, nl. van f. 35 mln. tot f. 252 mln. Deze ruime liquiditeit is echter schijn. Tegenover dit tegoed staat namelijk een veel grotere schuld aan de Centrale Bank. Het bedrag der disconteringen en van de voorschotten in rekening-courant is op 16 mei tot niet minder dan f. 500 mln. opgelopen. Een gunstige omstandigheid was nog dat het Rijk voor een ruime toevoer van middelen heeft gezorgd, nl. van f. 254 mln., mede als gevolg van de maandelijkse uitkering aan de gemeenten.

Het bedrag van de saldi der banken ligt hoger dan het verplichte deposito, dat met ingang van 15 mei op f. 130 mln. is gebracht. Kennelijk is het bankbeleid er op gericht geweest een reserve te kweken opdat de komende ultimodrainage kan worden opgevangen.

Uit het oogpunt van de effectiviteit van de monetaire politiek lijkt de situatie gunstig. Immers beschikken de banken over een omvangrijke eigen liquiditeit dan acht men de mogelijkheid tot een beperking van de kredietverlening door de Centrale Bank gering. De binnenlandse liquiditeit der banken is reeds vrijwel het gehele jaar slecht. Nochtans nam de overschrijding van het kredietplafond in maart aanzienlijk toe en een verdergaande expansie is niet denkbeeldig.

Kapitaalmarkt

IN deze kroniek van 26 januari vermeldde ik enkele cijfers betreffende de omvang van de activiteiten op de internationale leningenmarkt, een markt die ook wel de Eurodollarkapitaalmarkt wordt genoemd. Deze laatste term moet men echter liever vermijden om verwarring te voorkomen met de internationale Eurodollarmarkt, waar

GELD
GEHEEL PER POST
VAN F. 200.- TOT F. 6000.-
(KWIJTSCHELDING BIJ OVERLIJDEN)
ALGEM. VOORSCHOT- EN GELDSCHIEFBANK N.V.
ALVOBA
GEULSTR. 49 - GRONINGEN
TEL. 05900-37645

uitsluitend bepaalde geldmarkttransacties worden afgesloten. In *E.-S.B.* van 6 april kwam het punt opnieuw aan de orde aan de hand van cijfers uit *The Times*. Het jongste nummer van de *Monthly Economic Letter* van de First National City Bank te New York bevat een nieuwe opstelling van gegevens:

	Amerikaanse ondernemingen	Andere ondern.	Overheid en internat. inst.	Totaal	Waarvan in \$
	(in mln. dollars)				
1ste kwart. 1965...	—	65	218	283	115
2de kwart. 1965...	28	179	112	319	157
3de kwart. 1965...	77	118	—	195	78
4de kwart. 1965...	266	114	30	409	298
1ste kwart. 1966...	226	208	102	536	336

De cijfers uit de verschillende bronnen wijken van elkaar af als gevolg van het verschil in definitie van het begrip internationale lening. Het zou nuttig zijn wanneer hieromtrent tot overeenstemming zou worden gekomen in de geest van de I.M.F.-definitie van het begrip geld of de definitie van internationale liquiditeit.

De internationale leningenmarkt is geen volkomen nieuw verschijnsel. De leningen van internationale lichamen als Wereldbank, de E.G.K.S., de Europese Investeringsbank e.d. kunnen als transacties op deze markt worden beschouwd, evenals die van sommige staten. De snelle groei van de markt in het laatste jaar is voor een belangrijk deel

(I. M.)

BELEG INTERNATIONAAL
 BELEG IN **Interunie**
 N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

toe te schrijven aan de sluiting van de kapitaalmarkt van de Verenigde Staten voor buitenlandse debiteuren. De instellingen, die zich hier van geld plachten te voorzien, gingen zich tot Europa wenden. In het tweede kwartaal 1965 betraden ook Amerikaanse ondernemingen of hun buitenlandse filialen deze markt. Hun beroep maakte in 1965 ca. 30 pCt. van het totaal uit. In het eerste kwartaal 1966 was dit aandeel tot 42 pCt. gestegen. Dit is mede een oorzaak, dat zich op de markt spanningen zijn gaan voordoen met een rentestijging als gevolg. Uitstel of reductie van het bedrag van reeds aangekondigde leningen is een uitvloeisel van de krapte. In april is het beroep aanzienlijk gedaald. Zolang de oorzaak van het ontstaan van de markt, vooral bestaande uit restricties in het internationale kapitaalverkeer, van kracht blijft zal de markt haar functie blijven vervullen.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1965	H. & L. 1966	13 mei 1966	20 mei 1966
Algemeen	343	361 — 304	313	304
Internationale concerns	477	513 — 417	429	417
Industrie	313	322 — 286	294	286
Scheepvaart	136	140 — 120	120	121
Banken en verzekering	180	187 — 148	149	149
Handel enz.	163	167 — 149	152	149

Bron: A.N.P. - C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen a).

Philips	f. 112,50	f. 107,70	f. 105,30
Unilever, cert.	f. 114	f. 94,20	f. 93
Kon. Petroleum	f. 147,60	f. 137,80	f. 135,30
A.K.U.	389	349½	344
K.L.M.	f. 268	f. 385	f. 326
Hoogovens, n.r.c.	440	362	350
E.M.S.	190	197	186
Kon. Zout-Ketjen	765½	602	582
Zwanenberg-Organon	f. 171	f. 172	f. 167
Robeco	f. 222	f. 206	f. 203

New York.

Dow Jones Industrials	964	876	877
-----------------------------	-----	-----	-----

Rentestand.

Langlopende staatsobligaties b)	5,98	6,67	6,74
Aandelen: internationales b) ..	4,0	.	.
lokales b)	4,2	.	.
Disconto driemaands schatkist- papier	4½	5	5

a) Aangepast voor kapitaalwijzigingen.
b) Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.

C. D. JONGMAN.

HERHAALDE OPROEP

Bij het

Gemeentelijk Energie- en Vervoerbedrijf te Utrecht

kan zo spoedig mogelijk worden geplaatst een

ADMINISTRATEUR

die zal worden belast met de coördinerende leiding van de boekhoudkundige afdelingen, de ponskaartenafdeling en de magazijndienst.

Vereist:

M.O. handelswetenschappen (of gelijkwaardige opleiding).
Ervaring in de overheidsfeer strekt tot aanbeveling.

Tewerkstelling: vindt plaats in de rang van administrateur A (maximum jaarsalaris f22.116,—, inclusief huurcompensatie).

- De premie A.O.W. ad 10,2% is voor rekening van de gemeente.
- Gunstige verplaatsingskostenregeling.
- De gemeente Utrecht is aangesloten bij het Instituut Ziektekostenvoorziening Ambtenaren Utrecht.

Gedagiden moeten bereid zijn deel te nemen aan een psychologisch onderzoek.

Sollicitaties met recente pasfoto binnen 10 dagen te zenden aan de directie van het G.E.V.U., Nic. Beetsstraat 3 te Utrecht.

Een bedrijf, waarvan het Hoofdkantoor te Rotterdam gevestigd is, enerzijds een *productiebedrijf*, anderzijds een nogal gecompliceerde *commerciële onderneming*, zoekt contact met een

statisticus

omdat behoefte gevoeld wordt regelmatig geïnformeerd te worden omtrent plaats op de *markt*, mogelijkheden, verloop van de *omzetten* bij eigen bedrijf en verwante ondernemingen en tal van meer gedetailleerde problemen. Praktische zin en belangstelling voor het bedrijfsleven zijn noodzakelijk, daarnaast zelfstandigheid en initiatief, aangezien het hier gaat om het opzetten en ontwikkelen van een nieuwe afdeling.

Met belangstelling worden, liefst met inkt geschreven brieven van gegadigden tegemoetgezien. Ze kunnen onder letters Th geadresseerd worden aan

W. VERSCHOOR en Drs. J. C. OUDSHOORN
Psychologisch Adviseurs
Coolsingel 57 - Rotterdam

Voor vacerende functies en beschikbare krachten

op hoog niveau zijn de advertentiekolommen van „Economisch-Statistische Berichten” het aangewezen medium:

1e) Omdat Uw annonce onder de aandacht komt van stafpersoneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt gelezen door diegenen, die de zakelijk belangrijke beslissingen nemen, of daarbij van grote invloed zijn.

N.V. NEDERLANDSE MELK-UNIE

— één van de grootste ondernemingen op het gebied van de verwerking van melk, tevens geïnteresseerd in de produktie van ijs en frisdranken — zoekt voor haar hoofdkantoor in Amsterdam een

HOOFD bedrijfseconomische afdeling

die rechtstreeks onder een lid van de raad van bestuur zal ressorteren.

De afdeling is belast met o.m. de volgende werkzaamheden :

- geven van economische adviezen;
- beoordelen van beleidsrapporten;
- economische planning op korte en lange termijn;
- rentabiliteitsbeoordeling van investeringen en nieuwe projecten;
- opstellen van budgetten en bedrijfsvergelijkingen.

Voor deze verantwoordelijke functie gaan onze gedachten uit naar een academisch gevormd econoom of accountant met een grondige ervaring op bovengenoemd werkterrein.

Sollicitaties te richten aan de heer R. Bakker, lid van de raad van bestuur, Europahuis, James Wattstraat 79, Amsterdam.

*U reageert op
annonces in*

„E.-S.B.”?

*Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!*

Het is helemaal geen wonder

dat het advertentievolume van E.-S.B., vooral het laatste halfjaar, zo sterk is gegroeid.

Er zijn namelijk weinig bladen, die zo goed zijn ingevoerd bij de leiding van het Nederlandse bedrijfsleven (en daar nog terdege gelezen worden ook!) als E.-S.B.

Dit is geen loze bewering maar de keiharde conclusie van het lezerskringrapport, dat kortgeleden door een ter zake deskundige op grond van een uitvoerige enquête werd uitgebracht.

Vraagt u het ons eens ter lezing (71 pagina's) en u weet waar u het zoeken moet als u Mijnheer zelf iets te zeggen hebt.

Adm. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam.

De Honeywell serie 200 in volle galop

Daar gaat hij - de eerste van het veld van nieuwe, betaalbare, snelle computers, specifiek voor beleidsdoeleinden geconcipieerd. Als eerste aangekondigd, als eerste gebouwd, als eerste beproefd, als eerste geleverd. Inmiddels in honderden bedrijven productief. Zéér produktief.

De Honeywell 200 heeft aan alles wat we beweerd hebben voldaan. We zeiden dat hij gelijktijdig kon lezen, schrijven, ponsen en rekenen - en dat kan hij. We zeiden dat u dank zij onze exclusieve „Liberator”

conceptie zou kunnen overgaan van een 1400 naar de 200 zonder herprogrammering en zonder herscholing - en dat kunt u.

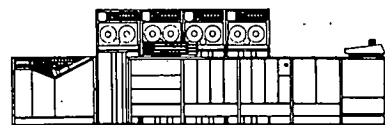
We zeiden dat de 200 een betere investering zou zijn dan welke andere computer van vergelijkbare prijsklasse - nu of in de naaste toekomst - en dat is zo.

We zeiden dat we zomer 1965 in Nederland zouden gaan leveren - en dat hebben we gedaan.

U kunt al beschikken over een computer uit de SERIE 200 voor f 7.000.- per maand - dat betaalt u wellicht nu voor uw conventio-

nele apparatuur. We hebben de SERIE 200 aan de kop van het veld gebracht en daar blijft hij. Welk bedrijf u ook hebt, de SERIE 200 kan de race voor u winnen.

Schrijf of bel Honeywell EDP, James Wattstraat 100, Amsterdam. Telefoon (020) 92 22 29.

Honeywell

ELECTRONIC DATA PROCESSING

INTOMART-ONDERZOEK WIJST UIT:

feiten weerleggen losse beweringen

Alleen nuchtere cijfers geven een eerlijk en onbevooroordeeld beeld.

Uit een onderzoek naar de leesgewoonten van de RTV-bladen komen zeer positieve feiten naar voren ten gunste van de RTV-bladen als reclame-medium.

VOORoorDEEL: "Het RTV-blad wordt niet gelezen, niet doorgebladerd. Het ligt opengeslagen naast radio of TV."

FEITEN: 74% van de personen van 15 jaar en ouder bij wie een RTV-blad in huis komt, neemt dit *in zijn geheel* door. Alleen hierdoor heeft een advertentie in de RTV-bladen 4.000.000 kansen om gezien te worden.

Bovendien neemt 85% (ofwel 4.600.000 personen) het blad meermalen per week ter hand.

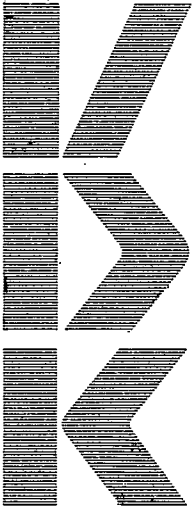
Dit zijn slechts enkele, maar belangrijke feiten uit het onlangs verschenen INTOMART rapport over de lees- en hanteergewoonten van de RTV-bladen. U kunt dit 3-delige rapport of een uittreksel hiervan dat de belangrijkste gegevens bevat, aanvragen bij het CENTRAAL BUREAU VOOR DE OMROEP, Koninginneweg 22, Hilversum. Tel. 02950-45645.

DE R **TV** BLADEN

met de laagste peilprijs het grootste ongedoubleerde bereik in Nederland

ONDER DE 5 RTV-BLADEN WORDEN VERSTAAN DE BLADEN VAN: AVRO · KRO · NCRV · VARA · VPRO.

BUREAU VAN DE KIEFT N.V.

Organisatie en Efficiency Adviseurs

AMSTERDAM - BRUSSEL

Voor een grote, te Rotterdam gevestigde, onderneming („open” N.V.) waarvan de vele, ook internationale, activiteiten o.m. in dochtermaatschappijen zijn ondergebracht, zoeken wij - in strikt vertrouwelijke sfeer - contact met een jong

ACCOUNTANT/ ECONOOM

als naaste

MEDEWERKER VAN DE FINANCIËEL DIRECTEUR

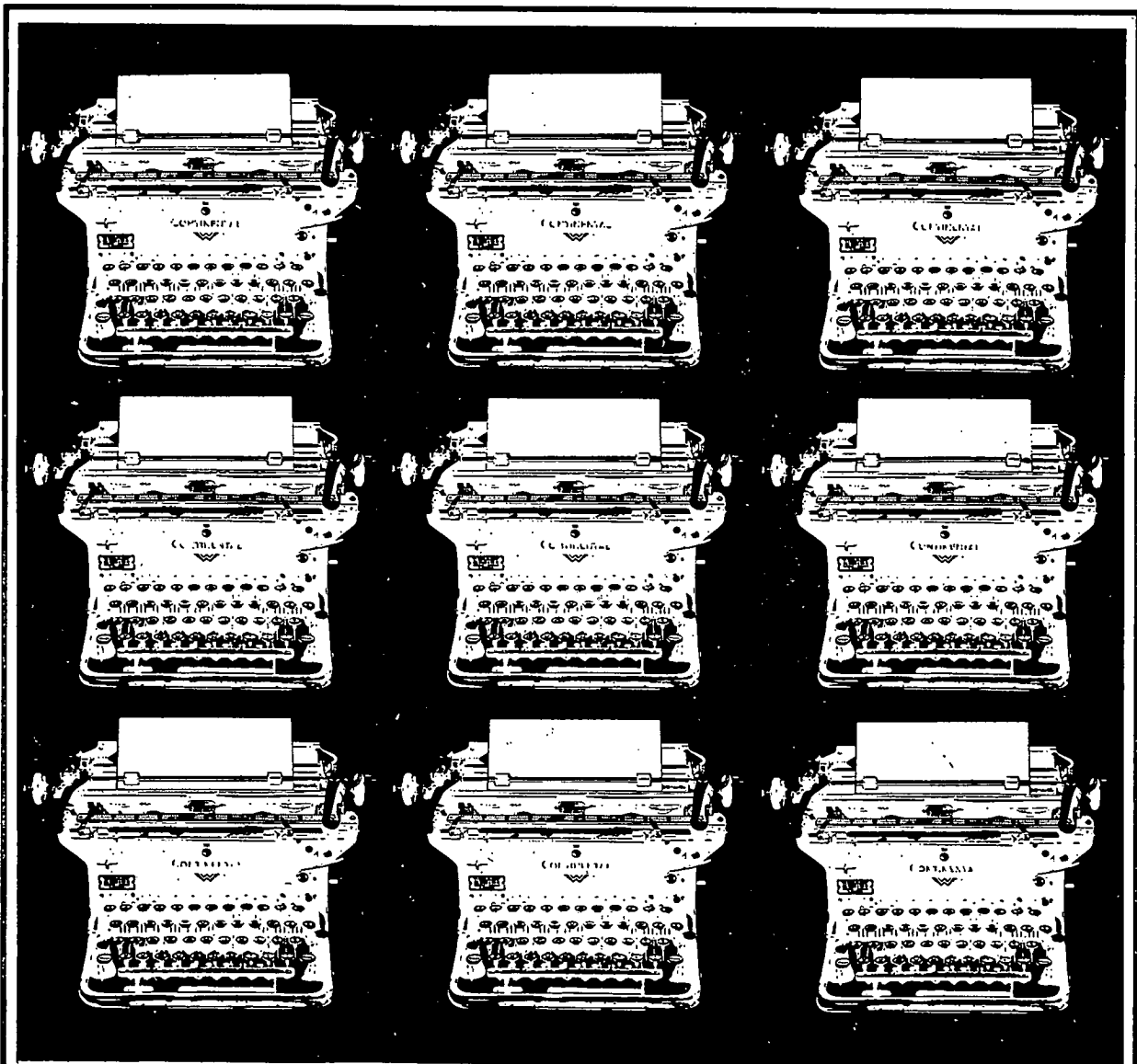
Zijn werkzaamheden, die zich zullen bewegen op financieel, administratief, controle-technisch en bedrijfseconomisch gebied, zullen o.m. bestaan uit: het voorbereiden van jaarlijkse en tussentijdse resultatenoverzichten, het schrijven van toelichtingen daarop, het maken van rendements-berekeningen en het rapporteren over financiële vraagstukken, zowel met betrekking tot de moedermaatschappij als dochterondernemingen in binnen- en buitenland.

De gedachten gaan uit naar een jongere, actieve kracht tot 35 jaar met een goede administratief/economische opleiding en ervaring op een accountantskantoor of in vergelijkbare werkzaamheden in een grotere onderneming.

De honorering voor deze afwisselende en interessante staf-functie kan als uitstekend gekwalificeerd worden.

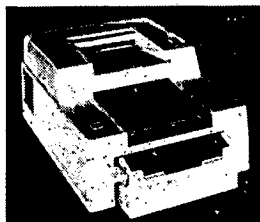
Belangstellenden gelieven zich, bij voorkeur schriftelijk, te wenden tot de heer S. van de Kieft, Leidsestraat 74, Amsterdam. Tel.: 020-65316/62953. Volledige discretie wordt gegarandeerd. Geen inlichtingen worden ingewonnen en geen contact met opdrachtgevers gelegd dan na overleg met de kandidaat.

Productie-reproductie

Eén Kodak Kopieerapparaat zorgt sneller en accurater dan vele vaardige typistevingers „voor eensluidende afschriften“. Laat Kodak samen met u eens nagaan wat het Kodak Kopieersysteem voor u kan betekenen maar bovenal besparen!

Kodak heeft een uitgebreide reeks apparaten voor allerlei soorten kopieer- en drukwerk. Vraag vrijblijvend inlichtingen: bel onderstaand nummer of zend de bon in voor uitvoerige documentatie.

Kodak kopieerapparaten

- voor grotere efficiency
- voor snellere communicatie
- voor betere coördinatie

Kodak

VOOR FEILLOZE REPRODUKTIE

BON N 5

NAAM: .....

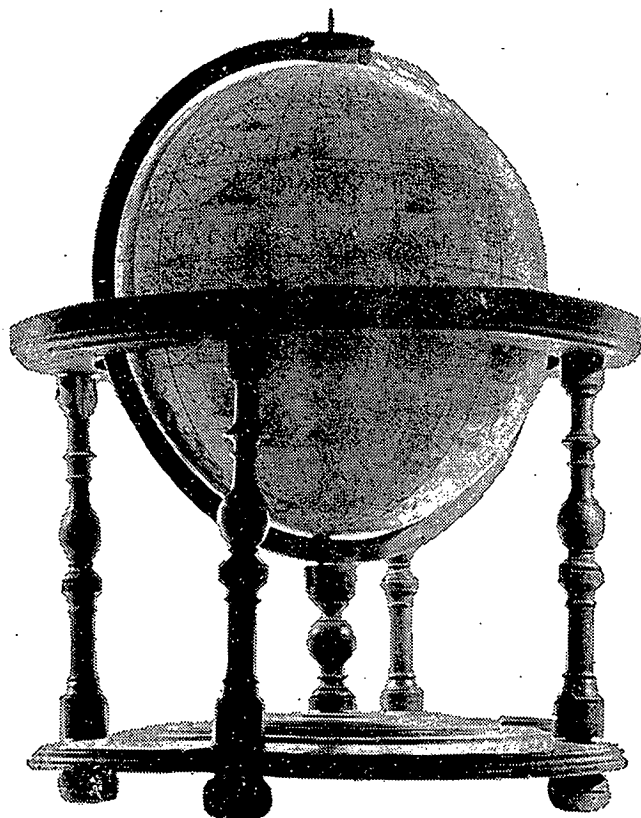
FUNCTIE: .....

FIRMA: .....

ADRES: .....

wenst nadere inlichtingen over het Kodak Kopieersysteem.
 KODAK N.V., Den Haag - Postbus 338 - Tel. 070-614121.

SCHTA-ATSMIECHNÈN... STEETSMAAIN... SJTADSMANIJ

Heeft u ooit een Italiaan of een Tsjech het woord „Staatsmijnen” horen uitspreken? Wel dan zult u zich hebben verbaasd over de amusante, nochtans enigszins verwarrende klankcombinaties die er mogelijk zijn. En daarin ligt dan ook de voornaamste reden, dat Staatsmijnen in het buitenland - allang - DSM heten. DSM-Holland. Een helder signaal voor de vakwereld buiten Nederland. Staatsmijnen hebben met dat (grote) buitenland op drie manieren heel direkt te maken: export van kennis, export van produkten, eigen ondernemingen...

Ja zeker, ook kennis is exportartikel geworden. Research - zoals die bij Staatsmijnen bedreven wordt - levert kennis op... kostbare kennis. Daarom reizen thans DSM-specialisten naar tientallen landen in de wereld. Daarom stáán en draaien in die tientallen landen fabrieken en installaties. Gebaseerd op Nederlandse blauwdrukken, op Nederlandse ervaring

en know how... Zó belangrijk werd deze export van kennis, dat er een aparte dochteronderneming voor werd opgericht. Stamicarbon is haar naam. DSM Holland. Dat betekent per dag voor ruim 1 miljoen gulden export... Caprolactam voor fijne Italiaanse kousen; Nylon voor Israëlische hooiharken en Australische achterlichten; STAMIFERT kunstmeststoffen voor een Egyptische katoenplanter, een Ierse farmer. Steeds langer wordt die reeks: straks melamine, straks lysine. Want een chemisch bedrijf dat leeft, groeit door, vindt nieuwe procédés, nieuwe produkten, nieuwe partners.

Staatsmijnen groeien uit hun naam, zeggen wij in Nederland. Want wij moeten nog wennen aan de internationale chemische toekomst van dit concern. Voor de Italiaan en de Tsjech is dat allang geen vraag meer. Voor hen is DSM een helder signaal: DSM-chemie uit olie en aardgas. DSM-chemie uit Holland.

STAATSMIJNEN / DSM CHEMIE